H.J.C. Termeer

CSE 1992 Interbellum

Een andere stofomschrijving over Nederland in het interbellum

Na de bijdrage over het CSE 1992 Europa in het maartnummer van *Kleio* komt hier de commissie aan het woord die de stofomschrijving over Nederland in het interbellum leverde. Commissielid Henk Termeer zet de overwegingen en problemen namens zijn collega's uiteen. Ook de stofomschrijving is weer afgedrukt evenals een lijstje met correcties.

Over de stofomschrijvingen voor het centraal schriftelijk eindexamen (CSE) geschiedenis en staatsinrichting heeft in 'het veld' nooit algemene tevredenheid bestaan. Vanaf 1980, het jaar van de invoering van het verplichte CSE voor geschiedenis en staatsinrichting, is er steeds weer stevige kritiek op uitgeoefend.
Het thema 'Nederland in het interbellum' is al drie keer eerder aan bod geweest en er bestaan al drie stofomschrijvingen van. Die voor het experimentele CSE van 1977 over de crisisjaren 1929-1939 en die voor de CSE's van 1980 en 1986 over het hele interbellum. Juist aan de hand van die teksten over hetzelfde onderwerp valt goed na te gaan hoe de wijze van stofomschrijving zich in de laatste vijftien jaar heeft ontwikkeld en in hoeverre de kritiek erop tot aanpassingen heeft geleid. Die ontwikkelingen zijn namelijk bepalend geweest voor de manier waarop onze commissie de stofomschrijving van dit onderwerp voor het CSE van 1992 heeft aangepakt.

De eerdere stofomschrijvingen

De eerste stofomschrijving, die voor 1977 (zie bijlage 1) bestond uit vijf bladzijden. Maar de eigenlijke omschrijving was zeer summier en besloeg zegge en schrijve acht regels; de rest bestond voornamelijk uit titels van bronnen en literatuur over de crisisjaren 1929-1939.

Voor 1980 werden drie bladzijden stofomschrijving gepresenteerd (zie bijlage 2) over het onderwerp 'Nederland 1917-1939'. In twee daarvan werd de stof omschreven in drie rubrieken, te weten politieke aspecten (in tien punten), economische en sociale aspecten (in twaalf punten) en culturele, geestelijke en maatschappelijke aspecten (in zeven punten), gevolgd door een lijst van 'Enkele namen-termen-begrippen', die in alfabetische volgorde 62 begrippen noemt. Op de laatste pagina werden 27 stuks historisch materiaal (teksten, artikelen, afbeeldingen) opgesomd met een verwijzing naar de opgave van literatuur en historisch materiaal voor het onderwerp van 1977.

Voor het examen van 1986 tenslotte omvatte de stofomschrijving over 'Nederland in de jaren 1917-1940' slechts twee bladzijden, maar die waren dan ook goed gevuld (zie bijlage 3). De korte omschrijving werd gevolgd door een uitwerking in vier aspecten: de binnenlandse politieke (negen soms ietwat uitgewerkte punten, 29 begrippen), economische en sociale aspecten (negen punten, 39 begrippen), aspecten van cultureel, geestelijk en maatschappelijk leven (acht punten en 17 begrippen) en aspecten van de buitenlandse politiek (zeven punten, negen begrippen). Het geheel werd gecompleteerd door een opgave van zeven zeer algemene titels.
Alles bijeen genomen werden dus 33 punten of deelonderwerpen aangeduid en niet minder dan 94 namen-termen-begrippen genoemd.
Nieuw was dat er in deze stofomschrijving bepaalde deelonderwerpen en begrippen cursief waren gedrukt omdat ze niet golden voor het Lbo/Mavo. Bij de begrippen ging het daarbij om een aantal van 29 meest wat abstractere termen: zes uit de binnenlandse politiek, veertien uit de economische en sociale aspecten, geen uit de culturele, geestelijke en maatschappelijke aspecten en de overige negen uit de buitenlandse politiek.

De kritiek

De kritiek op deze en andere stofomschrijvingen voor het CSE geschiedenis en staatsinrichting richt zich op diverse punten. Een eerste bezwaar geldt de verbrokkelde presentatie. Onder brede rubrieken als bijvoorbeeld de binnenlandse politiek krijgt men zeer uiteenlopende, bijzonder summier aangeduide deelthema's aangereikt zonder dat er verbanden tussen die deelthema's worden gelegd. Bij de alsmaar uitdijende lijst van namen-termen-begrippen weegt dat bezwaar nog zwaarder, omdat die lijsten steeds alfabetisch waren geordend. Voor het thema wezenlijke begrippen stonden tussen willekeurig gekozen feitjes, data en namen.
Een direct daaruit voortvloeiend punt van kritiek, dat steevast op de normbesprekingsvergaderingen terugkeerde, was dan ook dat leerlingen zoveel moesten leren

jaar	omvang stofomschrijving	eigenlijke omschrijving	aantal deelthema's	opgave materiaal	aantal begrippen	LBO/MAVO aanduiding
1977	5 blz.	8 regels	4	4 blz.	-	nee
1980	3	2 blz.	29	1 blz.	62	nee
1986	2	2 blz.	33	7 titels	94	ja
(1992)	3	3 blz.	8	19 tit.	(-)	nee

Kadervergadering van SDAP en NVV in Den Helder 1935.

en zo weinig hoefden te begrijpen. Het effect op de docenten was dat ze er angstvallig voor zorgden om in ieder geval alle namen enzovoort te behandelen. Schrijvers van eindexamen-katernen publiceerden soms heel kromme teksten om de hele lijst toch maar te verwerken.

In de kritiek op het CSE werden uiteraard ook de vragen betrokken die ter toetsing van de omschreven stof werden gesteld. De aard van die vragen werd naar het schijnt steeds meer bepaald door het feitelijke karakter van de stofomschrijvingen. Men miste voldoende vragen die historisch inzicht en toepassing van begrippen toetsten, en ergerde zich aan de talrijke opgaven die met slechts feitenkennis of zelfs gewoon met gezond verstand beantwoord konden worden (tekstverklaren).

Een nieuwe benadering

De aanhoudende kritiek op de stofomschrijvingen leidde, zoals we zagen, tot nog toe niet tot een wezenlijk andere aanpak. Op grond van het beperkte overzichtje van interbellum-stofomschrijvingen zou men kunnen vaststellen dat na het experiment met een uiterst summiere beschrijving voor 1977 de ontwikkeling is gegaan in de richting van steeds meer deelthema's en steeds meer namen-termen-begrippen.

Eind jaren tachtig realiseerde men zich binnen de VGN dat deze ontwikkeling zo niet verder kon gaan; de grenzen van dit model stofomschrijving leken bereikt. In de aanbevelingen die de VGN-commissie Havo/Vwo aan het bestuur deed, kwam deze onvrede duidelijk tot uiting. Men signaleerde de vele problemen die de stofomschrijving jaarlijks veroorzaakte en verwierp met name de summiere omschrijving van de onderdelen en het gebrek aan verband tussen de voorgeschreven begrippen en de onderdelen.

Men pleitte daarom voor een nieuwe benadering. Het CSE-onderwerp zou voortaan probleemgericht moeten zijn en goed geanalyseerd beschreven moeten worden. Onder die laatste eis verstond de commissie onder andere een verantwoording van de keuze van het onderwerp, een indeling in hoofd- en deelvragen en een summiere beantwoording daarvan.
Bovendien zouden de toekomstige stofomschrijvers moeten proberen de essentiële begrippen voor dat onderwerp te omschrijven, de vaardigheden aan te duiden (voor beide gold als voorbeeld de leerstofomschrijving Politieke Besluitvorming van het vak Maatschappijleer voor 1991), het onderwerp beredeneerd in de tijd te plaatsen en een voor docenten toegankelijke, beknopte literatuurlijst op te stellen.
Alles bij elkaar dus voorwaar geen geringe opgave!

De interbellumcommissie-1992

In december 1989 werd door de VGN de stofomschrijvingscommissie gevormd voor het inmiddels al vastgestelde onderwerp 'Nederland in het interbellum, 1917-1940'. Deze commissie bestond uit vertegenwoordigers uit het Mavo/Lbo- en het Havo/Vwo-veld, resp. E. Boerhout en J. Klomp, mevr. T. van Loosbroek als vakdidacticus en ondergetekende als vakspecialist.
Wij kregen van het VGN-bestuur de hiervoor genoemde aanbevelingen van de Commissie Havo/Vwo en de leerstofomschrijving maatschappijleer mee en tevens de boodschap dat het ministerie het eindresultaat vóór 1 april 1990 op tafel wilde hebben. Er was ons dus slechts een korte werkperiode gegund (naast onze volledige dagtaken), er waren geen bindende richtlijnen en er was geen sprake van coördinatie met de andere stofomschrijvingsgroep (Europese integratie, 1945-1990); daarvoor zou bovendien de tijd ontbroken hebben.

Centrale vraagstelling

Binnen de interbellumgroep waren we het er van meet af aan over eens dat de stofomschrijving een centrale vraagstelling diende te hebben en dat die vraagstelling zicht zou moeten bieden op een groot deel

van de geschiedenis van Nederland in het interbellum. Alleen de sociaal-economische sector of enkel de verzuiling vielen om die reden als onderwerp af. Al na korte tijd werden we het eens over het thema van de verhouding/wisselwerking tussen staat en maatschappij in deze periode en dan beperkt tot enige hoofdterreinen van het maatschappelijke leven, te weten:

1. arbeid en bedrijf,
2. aanvaarding van de democratie,
3. orde en gezag, veiligheid en bewapening,
4. normen en waarden en
5. massacultuur en beschavingsoffensief.

Vertaald naar de door de Commissie Havo/Vwo gewenste vraagstellingen luidt de hoofdvraag: Hoe ontwikkelde zich in het interbellum de verhouding tussen staat en maatschappij?
De deelvragen luiden dan:

A. Wat is te verstaan onder de maatschappij,
B. wat onder de staat,
A+B Welke denkbeelden bestonden er over de verhouding tussen die twee,
C. Hoe ontwikkelde zich de verhouding tussen overheid en maatschappij op de eerdergenoemde vijf deelterreinen?

Uitwerking

De uitwerking van die thematiek in een stofomschrijving was het volgende probleem. Een zeer uitvoerige stofomschrijving zoals die voor maatschappijleer was geproduceerd (liefst 31 pagina's definities en vaardigheden over het onderwerp politieke besluitvorming) was al bij voorbaat een onhaalbare kaart, vonden we, zowel voor onze commissie als voor ons vak in het algemeen. Het opstellen van een dergelijke gedetailleerde stofomschrijving verdraagt zich niet met de jaarlijks wisselende onderwerpen.
Toch wilde niemand van ons terug naar een lijst van namen-termen-begrippen. Die zouden naar ons oordeel in de stofomschrijving zelf en wel op de juiste plaats en binnen de eigen context van de deelthema's hun plaats moeten krijgen. Uiteindelijk kwamen we voor het volgende dilemma te staan: wat was belangrijker, het duidelijk maken van de samenhang of het aangeven van de precieze 'ondergrenzen' van de diverse deelonderwerpen door middel van feitelijke namen-termen-begrippen? Het een en het ander bleek namelijk niet samen te kunnen gaan in de compacte tekst die we voor ogen hadden.
We kozen voor het aangeven van de historische samenhang, omdat juist dat een van de knelpunten van de vroegere stofomschrijvingen was. Dat impliceerde niet dat alle namen-termen-begrippen zouden vervallen. In de uiteindelijke stofomschrijving treft men er tientallen aan. Maar het in hun verband noemen van namen, termen en begrippen kost veel ruimte en moest beperkt blijven tot de meest belangrijke. Daardoor bleef de benoeming van de diverse historische voorbeelden (bijvoorbeeld Jordaanoproer) van wèl in de tekst aangeduide hoofdbegrippen (i.c. sociale onrust) achterwege.

Lbo/Mavo

Een volgende vraag was of er in de tekst gedeelten gemarkeerd moesten worden, die niet voor Lbo en Mavo zouden gelden. Ons antwoord daarop vloeide eigenlijk als vanzelf voort uit de eerder gemaakte keuzen. Als je stof omschrijft door middel van een hoofdvraagstelling en daarvan afgeleide deelvragen, kun je daar niet zomaar een gedeelte uit wegsnijden zonder de samenhang en dus de kwaliteit van het geheel aan te tasten.
Bovendien zou het onderscheid naar schooltype naar ons aller stellige overtuiging niet gemaakt moeten worden door een deel van de stofinhoud als het ware tussen haakjes te plaatsen. Dat zou moeten gebeuren door te differentiëren naar vaardigheden, door andere soorten vragen te stellen of door middel van eigen, op dat schooltype afgestemde onderwerpen.
Het gedeelte over de vaardigheden uit onze oorspronkelijke stofomschrijving is echter tot onze spijt niet in de officiële tekst terecht gekomen. De CEVO heeft dat onderdeel verwijderd omwille van de gelijkvormigheid van de twee stofomschrijvingen.

Voordelen

Bovengenoemde veranderingen in de manier van stofomschrijven brengen belangrijke voordelen met zich mee. De vraagstellende, maar algemene aard van de tekst geeft zowel docenten als vragenmakers meer armslag. Docenten zijn binnen de aangegeven grenzen vrijer om het onderwerp op eigen wijze aan de hand van door hen belangrijk geachte voorbeelden te behandelen; zolang leerlingen de relatie met de hoofd- en deelvragen maar blijven zien en die ook kunnen duidelijk maken.
De vragenmakers zullen door deze wijze van stofomschrijven in de richting van meer open vragen gedwongen worden, dat lijkt ons al een eerste winstpunt. Maar anderzijds mogen zij zich, gegeven deze stofomschrijving, vrijer voelen om de leerlingen met nieuw historisch materiaal te confronteren. Daarover of naar aanleiding daarvan kunnen nu dankzij het vraagstellende karakter van de stofomschrijving veel meer, meer uiteenlopende en vooral ook meer begrip-eisende vragen worden gesteld dan bij de vroegere stofomschrijvingen het geval was.

Reacties en conclusie

De eerste reacties op onze concept-stofomschrijving over Nederland in het interbellum waren - we hadden niet anders verwacht letterlijk heel gemengd. Diverse externe adviseurs en VGN-commissies zorgden voor kritische opmerkingen die het concept wezenlijk verbeterden. Toch kon niet alle kritiek worden verwerkt. In sommige gevallen zou dat de andere bereikte verbeteringen hebben geschaad of eenvoudigweg teveel werk hebben betekend.
Ook wij zijn dus niet helemaal tevreden met deze andere stofomschrijving. Daarvoor was de tijdsdruk te groot en beantwoordt het geheel onvoldoende aan wat idealiter mogelijk is en dus mogelijk zou moeten zijn. We vragen ons daarom af of de VGN hier niet nog een taak te verrichten heeft. Wordt het niet tijd om een aparte, op het CSE gerichte, vaste commissie of projectgroep op te richten? Uitgaande van de veelvuldige kritiek op de gang van zaken rond het CSE, op de keuze van de onderwerpen, op de stofomschrijvingen en op de vragen, zou zo'n gezelschap adviezen moeten geven over de aard van de onderwerpen, de vorm van de stofomschrijving, de te toetsen vaardigheden enzovoort. Wie weet geeft deze *andere* stofomschrijving daartoe de stoot.

Binnen de aangegeven periode — 1929-1939 — wordt de nadruk gelegd op:

- crisisverschijnselen op het terrein van het economische leven;
- hoe in het politieke, sociale en culturele vlak op deze verschijnselen gereageerd werd;
- inhoud, uitwerking en verloop van het crisisbeleid van de verschillende overheden (bijv. van rijk, gemeente);
- niet van overheidszijde komende ideeën en initiatieven met betrekking tot bestrijding van de crisis en/of crisisverschijnselen.

Bijlage 1: stofomschrijving 1977.

NEDERLAND, 1917 – 1939

Inleiding.

De nadruk wordt gelegd op de binnenlandse ontwikkelingen en verhoudingen in bovengenoemde jaren. De koloniale en de buitenlandse politiek komen alleen ter sprake voor zover ze die ontwikkelingen en verhoudingen hebben beïnvloed.
Ter wille van de overzichtelijkheid is het onderwerp, hoewel er natuurlijk een heel duidelijke onderlinge samenhang en verwevenheid bestaat, in drie categorieën ondergebracht:
1. Politieke aspecten.
2. Economische en sociale aspecten.
3. Culturele, geestelijke en maatschappelijke aspecten.

Uitwerking.

Hieronder volgt een uitwerking in onderdelen die in de drie categorieën aan de orde kunnen komen.

1. *Politieke aspecten.*
   - Kiesrechtuitbreiding; verandering in het kiesstelsel.
   - November 1918 en de reactie daarop.
   - De liberale invloed vermindert.
   - De invloed van de (grote) confessionele partijen.
   - De socialisten buiten de regering.
   - De (anti-) bewapening in het algemeen.
   - De breuk in de rechtse coalitie.
   - De veelheid van politieke partijen.
   - Anti-democratische stromingen en de reacties daarop.
   - Wijzigingen in de koers van de SDAP.

2. *Economische en sociale aspecten.*
   - Een opleving van de economische activiteiten tot eind 1920.
   - Een terugslag met een dieptepunt in 1923.
   - Herstel van de gouden standaard, opgaande conjunctuur tot 1930.
   - De industrie groeit; de grote internationale bedrijven.
   - De stagnatie in de landbouw.
   - De gevolgen in Nederland van de beurskrach te New York.
   - De crisispolitiek van de regering.
   - De sociale wetgeving.
   - De vakbeweging.
   - De positie van de zwakkeren in de samenleving: arbeiders, boeren, middenstanders.
   - De sociale onrust: de Twentse textielstakingen; de Zeven Provinciën; het Jordaanoproer.
   - De invloed van de encycliek Quadragesimo Anno en van het Plan van de Arbeid.

3. *Culturele, geestelijke en maatschappelijke aspecten.*
   - Gevolgen van de onderwijspacificatie.
   - De verzuiling in het cultureel en maatschappelijk leven.
   - De opmars van radio en film.
   - Kerken en buitenkerkelijkheid.
   - De positie van de vrouw.
   - De jeugdbeweging.
   - Nieuwe wegen in de kunst.

Enkele namen – termen – begrippen.

Aanpassingspolitiek – achturige werkdag – actief kiesrecht – algemeen kiesrecht – ambtenarenverbod – antimilitarisme – bezuinigingspolitiek – brede basiskabinet – bijzonder onderwijs – coalitie – collectieve arbeidsovereenkomst – confessionele partijen – contingentering – crisis – devaluatie – depressie – economische opleving – evenredige vertegenwoordiging – extra-parlementair kabinet – functionele bouwkunst – filmkeuring – gave gulden – gebroken geweertje – gouden standaard – grondwetsherziening – Indiëvlucht – industrialisatie – internationale concerns – kabinetscrisis – landbouwcrisisfonds – landdag (hagespraak) – Melbourne-race – mobilisatie – Nationaal Crisiscomité – nationaal kabinet – neutraliteitspolitiek – niet-confessionele partijen – Nieuwe Zakelijkheid – onderwijspacificatie – ontwapening – openbaar onderwijs – openbare werken – ordening – organieke wet – pacifisme – parlementaire democratie – parlementair kabinet – passief kiesrecht – recht van initiatief – rijwielplaatje – socialisatie – stempelen – De Stijl – toogdag – uniformbesluit – vakbeweging – verkeerswegen – verzuiling – vluchtelingenvraagstuk – vrouwenkiesrecht – werkverschaffing – Zuiderzeewerken.

Enige literatuur.

Verwezen wordt naar de literatuuropgave in Mededelingen van de CEGES-10, Kleio, 16e jaargang, no. 10, oktober 1975. Van deze Mededelingen is destijds aan alle scholen een overdruk gezonden.

Bijlage 2: stofomschrijving 1980.

nummer 4/91
pagina's 32 en 33

NEDERLAND IN DE JAREN 1917-1940

A. Omschrijving

Inleiding

Het begin van dit onderwerp ligt bij de aanvaarding van de grondwetswijziging in november 1917.
Het einde ligt bij het bezetten van ons land in mei 1940.

De uitwerking geschiedt in drie paragrafen. In elk van die paragrafen worden onderdelen genoemd die in examenopgaven aan de orde kunnen komen.
Die paragrafen zijn:

1. Binnenlandse politieke aspecten.
2. Economische en sociale aspecten.
3. Aspecten van cultureel, geestelijk en maatschappelijk leven.
4. Aspecten van de buitenlandse politiek.

Uitwerking

1. B i n n e n l a n d s e p o l i t i e k e a s p e c t e n

- grondwetswijziging 1917: algemeen mannenkiesrecht, passief vrouwenkiesrecht, mogelijkheid tot actief vrouwenkiesrecht (wordt spoedig gerealiseerd via het gebruik maken van het recht van initiatief), stelsel van evenredige vertegenwoordiging komt in de plaats van districtenstelsel, stemplicht (wordt later: opkomstplicht), onderwijspacificatie;
- november 1918 met politieke gevolgen;
- veelheid van politieke partijen;
- verdergaande vermindering van invloed van de liberalen;
- moeilijker wordende samenwerking tussen de ARP, CHU, RKSP: *Vlootwet*, gezantschap bij de paus (budgetrecht, recht van amendement), in de jaren '30 Colijns sociaal-economische politiek;
- tot 1939 kabinetten zonder de SDAP;
- anti-democratische stromingen *en reacties daarop, zoals van Eenheid door Democratie, Comité van Waakzaamheid, de Synode van de Gereformeerde Kerken, de bisschoppen van de RK Kerk;*
- mei 1940: koningin en ministers in ballingschap;
- Nederland wordt bezet, het koninkrijk zet de strijd voort.

Namen – termen – begrippen:
ambtenarenverbod – antimilitarisme (gebroken geweertje – *Kerk en Vrede* – pacifisme) – antisemitisme (racisme) – *antithese* – capitulatie – CPH (CPN) – (extra-)parlementair kabinet – fascisme – *landdag (hagespraak)* – (Liberale Staatspartij de) Vrijheidsbond – linkse oppositie – nationaal-socialisme – NSB – (niet-)confessionele partijen – parlementaire democratie – rechten van de Tweede Kamer – rechtse coalitie – de roep om een sterke man – SGP – uniformbesluit (WA) – Vrijzinnig-Democratische Bond (VDB) – *Zwart Front.*

2. E c o n o m i s c h e e n s o c i a l e a s p e c t e n

- sociale gevolgen van november 1918;
- technologische ontwikkelingen: groeiende industrie, toename gemotoriseerd verkeer, opkomst van de luchtvaart;
- *schommelingen in de conjunctuur met een hoogtepunt in 1920 en een dieptepunt in 1923, daarna weer een stijging met een hoogtepunt in 1929;*
- 1929 is ook het jaar van de beurskrach in New York, het begin van de grote economische crisis in de jaren '30;
- protectionistische maatregelen van andere landen met reacties voor landbouw en industrie;
- de crisispolitiek van de regering, toenemende overheidsbemoeienis op sociaal en economisch gebied;
- de positie van de economisch zwakkeren zoals arbeiders, kleine ondernemers, werklozen;
- sociale onrust: stakingen in de Twentse textielindustrie, muiterij op de Zeven Provinciën, oproer in de Jordaan;
- niet van de overheid afkomstige ideeën ter bestrijding van de crisis zoals het Plan van de Arbeid.

Namen – termen – begrippen:
aanpassingspolitiek – achturige werkdag – *bedrijfsvereniging* – begrotingstekort – *betalingsbalans* bezuinigingspolitiek – c.a.o. – *clearingstelsel* – *contingentering* – *corporatisme* – *devaluatie* – economische depressie – *economisch liberalisme* – *economische ordening* – *encycliek Quadragesimo Anno* – *gave gulden* – *gouden standaard* – handelsbalans – Indiëvlucht – industrialisatie – inpoldering – internationale concerns – landbouwcrisisfonds – malaise – Melbourne-race – Nationaal Crisiscomité – openbare werken – rijwielplaatje – sluitende begroting – *socialisatie* – *solidariteitsbeginsel* – stempelen – steuntrekker – (verzuilde) vakbeweging – verkeerswegen – *verordenende bevoegdheid* – vrijhandel – werkverschaffing – Zuiderzeewerken.

3. A s p e c t e n v a n c u l t u r e e l, g e e s t e l i j k e n m a a t s c h a p p e l i j k l e v e n

- gevolgen van de onderwijspacificatie;
- verzuiling in het cultureel en maatschappelijk leven;
- groeiende bevolking en verandering in samenstelling wat betreft leeftijdsopbouw en beroepsgroepen;
- de positie van de vrouw;

- in de jeugdbeweging vorming buiten schoolverband: de Arbeiders Jeugd Centrale (AJC), de Graalbeweging, de Jongelings- en de Meisjesvereniging, de Padvinderij;
  kerken, buitenkerkelijkheid, oecumenische beweging;
- nieuwe wegen in architectuur en beeldende kunst: Amsterdamse School, zoals architect M. de Klerk; De Stijl: de schilders Th. van Doesburg, P. Mondriaan, de architecten J.J.P. Oud, G.Th.Rietveld; Functionalisme/Nieuwe Zakelijkheid bijv. architect L.C. van der Vlugt;
- opmars van: amateurfotografie, film, elektrische huishoudelijke apparatuur, radio, telefoon.

Namen – termen – begrippen:
abstracte schilderkunst – beton- en staalconstructie – bijzonder onderwijs – bioscoop – emancipatie – figuratieve schilderkunst – filmkeuring – geluidsfilm – hoogbouw – kubisme – moderne vormgeving (zoals: gestroomlijnd model van auto's, treinen, vliegtuigen) – (verzuild) omroepbestel – ontslag huwende ambtenares – openbaar onderwijs – secularisatie – toogdag – volkswoningbouw.

4. Aspecten van de buitenlandse politiek

- Nederland voert een neutraliteitspolitiek;
- *de vlucht van de Duitse keizer;*
- *de verhouding met België;*
- *Nederland en de Volkenbond;*
- *ons land onderhoudt geen diplomatieke betrekkingen met de Sovjet-Unie;*
- *Nederlands houding tegenover Hitler-Duitsland;*
- *mei 1940: Duitse inval.*

Namen – termen – begrippen:
algemene mobilisatie - anticommunisme – asielverlening – Belgische annexatieplannen – economische wereldconferenties (Genève, Londen) – Duitse vluchtelingen – Groot-Nederlandse beweging – het kanaal van Antwerpen naar de Rijn – verdeling van het Maaswater.

B. Opgave van literatuur

Wat hieronder genoemd wordt kan ook als naslagwerk gebruikt worden. Door inhoudsopgave, register of literatuurlijst te raadplegen kan men zich over een bepaald onderdeel uitvoeriger informeren.

- Algemene Geschiedenis der Nederlanden, deel 14, Nieuwste tijd; Haarlem/Bussum, 1979.
- A. en H. Algra, Dispereert niet. Twintig eeuwen historie van de Nederlanden, deel 3 en 5; Franeker, 1983 (9e druk).
  P.J. Oud, J. Bosmans, Honderd jaren. Een eeuw staatkundige vormgeving; Assen, 1979 (7e druk).
- E.H. Kossmann e.a., Winkler Prins Geschiedenis der Nederlanden, deel 3, De Lage Landen van 1780 tot 1970; Amsterdam/Brussel 1977
- A.F. Manning (red.) e.a., Erfgoed van Nederland. Wat ons bleef uit een roerig verleden; Amsterdam/Brussel, 1979.
- A.H. Paape (red.) e.a., Bericht van de Tweede Wereldoorlog, band 1; Amsterdam/Leiden/Haarlem, 1971.
- Jan en Annie Romein e.a., De lage landen bij de zee. Een geschiedenis van het Nederlandse volk; Amsterdam, 1976 (6e druk).

A regel 4: vertegenwoordigen **moet zijn** vertegenwoordigden
B regel 4: gemeenschappelijke **moet zijn** gemeentelijke
C1 regel 18: stimulerende **moet zijn** stimuleren
C2 regel 12: : Naast **moet zijn** . Naast
C4 regel 7: verzaking en geloof **moet zijn** verzaking van geloof
Toelichting, regel 15: anderzijds werkgevers **moet zijn** anderzijds gingen werkgevers
Toelichting, regel 35-36: de begrippen van door de vragenmakers aan te bieden begrippen met behulp **moet zijn** de begrippen met behulp
Literatuurlijst:Harteveld **moet zijn** Hartveld

---

nummer 4/91
pagina's 34 en 35

Bijlage 4: lijst van correcties van stofomschrijving 1992 in Uitleg

Reacties

Bij de redactie zijn twee reacties binnengekomen op de gepubliceerde stofomschrijving van het CSE-onderwerp 'Nederland tijdens het interbellum'. De Onderwijs Advies commissie van de VGN ziet heel wat problemen. In een open brief aan de docenten somt zij een aantal moeilijkheden op. Dr. Mieke Lunenberg, sociaal pedagoge, geeft in haar ingezonden brief een aanvulling op de literatuurlijst. Beide reacties drukken wij hieronder af.

Geachte redactie,

Naar aanleiding van de in Uitleg d.d. 9 juli 1990 gepubliceerde stofomschrijving "Nederland tijdens het Interbellum: 1917-1940" vestigt de Onderwijs Advies Commissie van de VGN de aandacht op het volgende:

De OAC is ervan overtuigd, dat deze stofomschrijving tot grote problemen in het veld zal leiden. De OAC spreekt daarom haar verontrusting uit over:
1. De centrale vraagstelling, die onbegrijpelijk is geredigeerd.
2. De ondoorzichtige struktuur, waarin de stofomschrijving aan de orde wordt gesteld.
3. Het ontbreken van een begrippenlijst. De omschrijving van sommige begrippen zal zeker tot grote verwarring aanleiding geven.
4. Het slordige en onzorgvuldige taalgebruik waardoor grote misverstanden en onbegrip bij de lezers kunnen ontstaan.
5. Het tot "handboek" verklaren van schoolboeken. Dat zal naar de mening van de OAC grote problemen opleveren, zeker bij de normbespreking, omdat er qua inhoud en opvatting grote verschillen bestaan tussen de gangbare schoolboeken.
6. De aangeboden literatuurlijst, omdat deze naar mening van de OAC moeilijk bereikbare boeken omvat.

Tenslotte: De gekozen stofomschrijving.

Het onderwerp Interbellum zou een herhalingsonderwerp zijn naast het nieuwe onderwerp Europa. Van herhaling is geen sprake in deze vorm van stofomschrijving.
Wordt aan de mensen in het veld alwéér voorbijgegaan?

Hoogachtend,
de OAC

Bijlage

ad 1.
Bij de centrale vraagstelling ontbreekt een duidelijke verantwoording/argumentatie op grond waarvan juist voor deze vraagstelling is gekozen. Temeer daar niet duidelijk gedefinieerd wordt wat men verstaat onder staat en maatschappij. Dit zelfde geldt voor de begrippen overheid en maatschappelijke groeperingen. De gesuggereerde tegenstelling "directe volksinvloed en toename overheidsinvloed" ligt niet in één vlak - bijvoorbeeld zuiver politiek of zuiver economisch - waardoor verwarring kan ontstaan over de bedoeling van de schrijvers met deze tegenstelling.

ad 2.
Op het eerste gezicht lijkt de indeling in subgroepen A, B, C heel verduidelijkend, maar bij goed lezen komen ook hier weer vragen voor de docent die deze materie meester moet worden.
Moet men nu A en B als totaal los van elkaar zien of is het juist dat A en B elkaar diepgaand beïnvloeden? De presentatie van de tekst is hier heel verwarrend.
De uitwerking van A en B is te verschillend. A krijgt breeduit de aandacht, terwijl B zeer summier aan de orde komt. Daarbij is de uitwerking van A door gebrek aan definities wéér de aanleiding tot verwarring en het spoor bijster zijn bij de lezer. Dit leidt er toe dat de uitwerking van C, wat de hoofdmoot van de stofomschrijving vormt, voor de lezer een brei van vage informatie wordt, waarbij hij zich kan afvragen of alles wat aan de orde komt zonder verdere gegevens of uitwerkingen in deze context door hemzelf moet worden nagegaan of verworven. Zie punt 3 en punt 6.

ad 3.
Er wordt gesteld dat de docent zijn eigen begrippenlijst maar moet uitzoeken uit de stofomschrijving. Uit de tekst blijkt dat de schrijvers aan bepaalde begrippen een telkens veranderende betekenis toekennen.
Bijvoorbeeld: het begrip staat, het begrip overheid, het begrip maatschappelijke groepering, de begrippen burgerlijk, burgelijke partijen of groeperingen, burgelijke maatschappij.

ad 4.
De datering van het onderwerp lijkt ons onjuist. Het Interbellum vangt aan na 11 november 1918 en eindigt op 1 september 1939. De invoering van het jaartal 1917 als begin kan misschien duiden op het in Nederland ingevoerde algemeen kiesrecht voor mannen. Dit heeft met het einde van de Eerste Wereldoorlog geen enkel verband.

Enkele voorbeelden van slordig en/of onzorgvuldig taalgebruik:
• Bij A1 wordt de suggestie gewekt dat standen en klassen hetzelfde zijn.
• Waar een onduidelijke omschrijving staat had volstaan kunnen worden met het begrip verzuiling en een korte omschrijving daarvan.
• Wat moet verstaan worden onder "een of ander deel van de maatschappij"?
• A2: het is niet duidelijk onder welke kerkelijke of politieke leiding bijvoorbeeld de AVRO stond.
• A3: de hoofdkenmerken van de burgelijke maatschappij zijn zeer discutabel, zie bijvoorbeeld het antiparlementair/democratische gehalte van de "burgelijke"

NSDAP en de NSB.
• Is er sprake van willekeur bij de keuze van genoemde politieke partijen? Is bijvoorbeeld het verbond van Nationaal Herstel (1 zetel in 1933) belangrijker dan de ongenoemde liberale partijen?
• B: het is niet duidelijk wat met de drie zinnen waaruit dit sub-onderwerp bestaat bedoeld wordt.
• Sub-onderwerpen A + B zijn te abstract. Begrippen als subsidiariteit, socialisatiegedachte en souvereiniteit in eigen kring zijn zeker voor Mavo-leerlingen te abstracte en ongrijpbare termen.
• C1: een term als bedrijfsmedezeggenschap dateert van na de Tweede Wereldoorlog en hoort dus in dit onderwerp niet thuis. In de toelichting wordt gesproken over bedrijfsraden terwijl eerder alleen de RK bedrijfsraden ten tonele gevoerd worden. Wat is de reden daarvoor? Overigens hebben tijdens het Interbellum slechts zo'n 20 bedrijfsraden een hele kleine rol vervuld. Waarom zo'n nadruk op bedrijfsraden?
• C2: wat moet de docent met de kleine en grote crisis der democratie? (zie ad 2b).
• C3: volgens de Winkler Prins en de handboeken van professor P.J. Oud is het onjuist te stellen dat Nederland zo vooroplopend was in de Volkenbond. De defensie uitgaven groeien pas na 1938!

ad 5.
Het is onfatsoenlijk om schoolboeken voor te stellen als informatiebron voor het centraal schriftelijk. Op de normvergaderingen is ten alle tijde gesteld dat docenten zich voor rechtvaardiging van gegeven antwoorden *niet* en *nooit* mogen baseren op lesboeken. Immers het aantal methodes is zeer groot en onderling sterk verschillend. De eenheid van beoordelen zou hierdoor verloren gaan en daarmee de landelijke gelijke normering.

ad 6.
De literatuurlijst is ontoegankelijk wat betreft het merendeel van het aanbevolen materiaal. Bij navraag bij bibliotheek en boekhandel bleken de meeste titels niet meer voorradig of in de collectie aanwezig. Het is ondoenlijk te verwachten dat docenten in staat zijn zich op deze wijze de vereiste kennis te verschaffen.

Suggesties voor recente literatuur

Over het katholieke jeugdwerk in het interbellum schreef Jan Peet in deel I van zijn proefschrift *Het uur van de arbeidersjeugd* (Baarn 1987). Aardig is ook het artikel van Willem Dings en Marco de Greef over de katholieke verkenners, getiteld 'Katholieken en het spel van het verkennen, 1912-1930', dat verscheen in het *Jaarboek Katholiek Documentatiecentrum 1985* (Nijmegen 1986).
Johan Sturm promoveerde op *Een goede gereformeerde opvoeding* (Kampen 1988). In zijn boek worden de gereformeerde jeugdorganisaties tussen 1880 en 1950 behandeld.
In het tweede deel van het proefschrift van Herman Nijenhuis, *Werk in de schaduw* (Amsterdam/Utrecht 1987), staat het algemene volkshuiswerk centraal. Daarnaast besteedt hij ook enige aandacht aan het roomskatholieke en protestants-christelijke jeugdwerk.
Mijn eigen dissertatie *Geluk door geestelijke groei* (Zwolle 1988) gaat over de toename van het jeugdwerk in het interbellum, de opvattingen binnen de verschillende zuilen daarover, en over de Amsterdamse praktijk.

Voor het onderwijs kan het aardig zijn gebruik te maken van de vijftien minuten durende videoband over jeugdzorg in de Jordaan, die bij mijn proefschrift hoort. De titel is '*Opgroeien voor galg en rad?*'.

Mieke Lunenberg,
Faculteit der Psychologie en Pedagogische Wetenschappen van de Vrije Universiteit te Amsterdam